

ODGOJ ZA LJUDSKA PRAVA

Mladi, misionari među mladima, za ljudski razvoj te aktivno i odgovorno svjetsko građanstvo

CAROLA CARAZZONE

Volontariato Internazionale per lo Sviluppo
Via Appia Antica 126, 00179 Roma, Italija

Primljeno:
17. 1. 2008.

Izlaganje sa
znanstvenog
skupa

UDK 271.789.1:
341.231.14

Sažetak

Ljudska se prava, činjenica je, i danas krše po cijelom svijetu. Povređuje se dostojanstvo ljudske osobe, njezina prava i slobode. To se događa i u zemljama napredne demokracije, a pritom je nerijetko na djelu dvostruka politika. Podsjećajući na to, autorica ukazuje na povezanost don Boscova odgojnog sustava i Konvencije o pravima djeteta. Salezijanski odgojni sustav promiče preventivni pristup pravima čovjeka, a to uključuje i odgoj za ljudska prava i za aktivno i odgovorno svjetsko građanstvo. Značajke tog odgoja su odgoj za vrednote, dijalog i multidisciplinarnost. Nije dostatno učiti o ljudskim pravima, potrebno je promicati cjelovit odgoj za ljudska prava. Cjelovit odgoj uključuje i školsko i izvanškolsko područje, to je cjeloživotni odgoj. Važno je uočiti povezanost svih ljudskih prava: građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih, ali i odgovornosti i dužnosti. Na kraju članka autorica daje kronološki prikaz ljudskih prava od završetka Drugoga svjetskog rata do danas.

Ključne riječi: odgoj za ljudska prava, salezijanci i ljudska prava

Promicati ljudska prava, posebice prava maloljetnika, salezijanski je put za promicanje kulture života i promjenu struktura. Don Boscov preventivni sustav ima osobito društveno obilježje: želi surađivati s mnogim drugim ustanovama u preoblikovanju društva, radeći na promjeni kriterija i viđenja života, za promicanje kulture drugoga, za trezven način života, za postojani stav dragovoljnog dijeljenja i zalaganja za pravdu i dostojanstvo svake ljudske osobe.

Odgoj za ljudska prava, posebice prava maloljetnika, posebno je vrijedan put za ostvarivanje toga preventivnog angažmana u raznim okruženjima, za cjelovit ljudski razvoj, za izgradnju jednakijeg, pravednijeg i zdravijeg svijeta. Govor ljudskih prava dopušta nam i dijalog i uključivanje naše pedagogije u različite kulture svijeta u kojemu živimo.

Pascual Chávez Villanueva,
Pobudnica 2008.

1. VAPAJ ZBOG KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA

Stanje ljudskih prava na svjetskoj razini je jezivo. Svake minute, svake sekunde masovno se i teško vrijeđa dostojanstvo ljudske osobe i krše njezina temeljna prava i slobode.

Ne postoje zemlje ili društva koji su od toga zaštićeni.

Pitanja ljudskih prava nisu pitanja koja se tiču zemalja u razvoju.

Upravo zemlje koje sebe nazivaju zemljama s »naprednom demokracijom« sve češće provode politiku ljudskih prava koju možemo definirati kao politiku »dviju vaga i dvaju mjerila«.

Tako se npr. Italija s jedne strane u sjedištu Ujedinjenih naroda, kao za osobito važnu stvar, zalaže za proglašenja međunarodne odgode provođenja smrtne kazne ili je imala ključnu ulogu u pregovorima koji su doveli do odobrenja sporazuma o pravima osoba s poteškoćama u razvoju – posljednjeg od osam temeljnih sporazuma Ujedinjenih naroda na području ljudskih prava koji je predložen za potpisivanje 30. ožujka 2007. S druge strane nije spremna potpisati sporazum Ujedinjenih naroda o pravima radnika selilaca, ni zajamčiti zakonsku odgovornost poduzeća na području ljudskih prava, niti pak na nacionalnoj razini ustanoviti neovisni autoritet za promicanje i zaštitu ljudskih prava, te tako ne izvršava odredbe koje su na tom području donijeli Ujedinjeni narodi i Europsko vijeće. Time ostaje u tom području na začelju ne samo europskih zemalja.

Gledajući izvan Italije, prisjetimo se npr. prepreka koje moćni ekonomski lobiji postavljaju u Ujedinjenim narodima kad je riječ o stvarnom priznanju prava na zdrav okoliš. Prisjetimo se i koliko neke zemlje, koje same sebe nazivaju zemljama »srednje demokracije«, priječe priznavanje me-

đunarodnih pravnih obveza koje se odnose na pravo na razvoj i na suzbijanje gladi i žeđi. Ujedno se priječi i priznavanje usporrednih pravnih dužnosti i na području kvantitativne i kvalitativne međunarodne suradnje. Valja razmisliti i o preprekama koje se postavljaju kako bi se zapriječilo međunarodno pravo s obzirom na ratne zločine ili na zločine protiv čovječanstva.

Prečesto se primjenjuje tobožnja odnosno dvostruka politika ljudskih prava: jedna prava da, druga ne. Za neke posebno osjetljive skupine da, za druge ne. Neka se prava teorijski možda i priznaju, ali se gotovo nikad zakonski ne ostvaruje s posljedičnim ograničenjima i s obzirom na nacionalnu suverenost.

Istina, promotri li se povijest ljudskih prava u dijakronijskoj perspektivi, ne može se ne zamijetiti da se napredak koji je postignut počevši od 1990. vjerojatno nije mogao ni zamisliti sve do pada Berlinskoga zida. Godine 1990. samo je 10% zemalja na svijetu ratificiralo tadašnjih šest međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, dok se 2000. taj broj izuzetno povećao dostižući gotovo polovicu svih zemalja, pri čemu je pet sporazuma ratificiralo više od 140 zemlje.

Nakon pada Berlinskoga zida, mnoge su istočne zemlje uključile ljudska prava u svoj nacionalni ustav, kao što se to prije dogodilo u brojnim afričkim i azijskim zemljama nakon što su postale neovisne o kolonijalnim režimima.

Posljednjih su godina mnoge zemlje uvele odgoj za ljudska prava u školske programe i utemeljile nove ustanove za promicanje tih prava i za sučeljavanje s njihovim kršenjem. Osim tih, za zajamčenost ljudskih prava brinu se neovisne nacionalne komisije, pučki pravobranitelji.

Devedesetih godina 20. st. ustanovljeni su međunarodni kazneni sudovi za

bivšu Jugoslaviju i Ruandu, 2000. je ustanovljen posebni sud za Sierra Leone, a 2003. posebni sud za Kambodžu. 1. srpnja 2002. je, nakon više od pola stoljeća nastojanja da se on ustanovi, počeo djelovati Međunarodni kazneni sud.

Dok se, kao što smo rekli, ne mogu zanemariti ti rezultati, vapaj – tamo se barem čuje vapaj, a ne zaglušujuća tišina – zbog masovnog kršenja dostojanstva i slobode osobe svakoga se dana čuje na sve četiri strane svijeta.

To je krik milijarde i 100 milijuna ljudi koji žive s manje od dolara na dan; krik 2 milijarde i 800 milijuna ljudi koji žive s manje od 2 dolara na dan; krik milijarde i 200 milijuna ljudi koji nemaju pitke vode te 2 milijarde i 600 milijuna ljudi koji nemaju nikakve liječničke njege; krik 854 milijuna odraslih koji su nepismeni¹; krik 25 milijuna *interno raseljenih* osoba (onih koji su prisiljeni bježati u svojoj vlastitoj zemlji)², krik svake treće žene na svijetu koja je pretrpjela neko nasilje.³

»Međunarodna zajednica mora pronaći nove načine i sredstva za uklanjanje današnjih prepreka i sučeljavanje s izazovima koji priječe puno ostvarivanje svih ljudskih prava te za zaustavljanje neprekidnog kršenja ljudskih prava koje još postoji u svijetu.«⁴

To je izazov kad je riječ o ljudskim pravima. Postavlja se pitanje: kako zajamčiti stvarnu provedbu samo nominalno proglašanih prava? Što učiniti kako bi se ukinulo neprekidno kršenje ljudskih prava koje još postoji na svijetu? Što učiniti da bi se predusrela ta kršenja? Koje promjene u mišljenju i djelovanju predložiti kako bi se završilo s današnjim neuspjesima?

Za nas, članove Salezijanske obitelji, izazov je nadasve usredotočen na predusretanje, na kidanje onog začaranog kruga neprekidnog kršenja prava i dostojanstva ljudske osobe, na širenje ljudskih prava,

uljudbe koja će biti sposobna izaći iz ureda pravnika i filozofa kako bi postala baština sveukupnoga čovječanstva.

Riječ je o izazovu koji se odnosi na odgoj mladih za sudjelovanje te pojedinačno i društveno zalaganje za ljudski razvoj, kako bi današnji mladi postali aktivan subjekt odgovorne svjetske građanske zajednice.

2. SALEZIJANSKA KARIZMA ZA PROMICANJE I ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

Već 150 godina Salezijanska obitelj se u 130 zemalja zalaže za promicanje i zaštitu onih prava koja pravnici danas posebice definiraju kao prava djece i adolescenata na temelju posebnoga salezijanskog zalaganja za najsiromašnije i za one koji su najranjiviji.

Nedavno međunarodno priznanje prava djece i adolescenata nesumnjivo predstavlja jednu od najvažnijih etapa pokreta za promicanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Činjenica da je Opća skupština Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. prihvatila Konvenciju o pravima djeteta predstavlja krajnju točku zahtjeva odozdola i polazište za promicanje i zaštitu djece i adolescenata na temelju novog viđenja i nove perspektive s brojnim elementima koji su zajednički salezijanskom poimanju djeteta.

Konvencija o pravima djeteta, koju su do danas ratificirale 192 zemlje, označava, barem na normativnoj razini, prijelaz iz viđenja ranjivosti, »potrebitosti« djeteta, kao predmeta zaštite ili predmeta represije, na viđenje djeteta koje je osjetljivo kao

¹ UNDP, Izvještaj o ljudskom razvoju, 2006.

² UNHCR, 2007.

³ Amnesty International, 2007.

⁴ Predgovor Izjave svjetske konferencije o ljudskim pravima, Beč, 1993.

subjekt u potpunom smislu riječi, koje ima vlastita prava i koje je čimbenik ljudskog razvoja.

Siromašno, nepismeno dijete, dijete s poteškoćama u razvoju, napušteno dijete, dijete koje krši kazneni zakon ili živi na ulici ne može se smatrati – u »najboljem« slučaju – žrtvom društva i – u »najgorem« slučaju – prijetnjom za društvo koju stoga treba odvojiti od društva i institucionalizirati.

Nakon donošenja newyorške konvencije, uporišni pravni okvir, praktično perspektiva za sve zemlje svijeta, okreće se naglavačke: od izvanredne politike koja se temeljila na potrebama do politike koja se temelji na pravima, od raspodjele dobara i temeljnih usluga koja je usmjerena odozgo prema dolje do pasivnih korisnika pomoći, do dugotrajne izgradnje pojedinačnih i društvenih sposobnosti (kako ih je razradio Amartya Sen), odozdo prema gore.

Poznavajući don Bosca, vrlo je lijepo proučavati pravce primjene konvencije iz New Yorka i međunarodnih prava čovjeka.

Naravno, don Bosco nije mogao govoriti o ljudskim pravima djeteta i adolescenata (u ono vrijeme nije ni postojala takva pravna kategorija!), ali je bio prethodnik brojnih elemenata viđenja djeteta i adolescenta koja se danas definiraju utemeljeno na ljudskim pravima.

Don Bosco nas uči da cjelovitost osobe i pristup koji se temelji na ljudskim pravima zahtijeva primjenu načela neodvojivosti i međuovisnosti SVIH temeljnih prava osobe: građanskih, kulturalnih, ekonomskih, političkih i socijalnih.

Don Bosco nas uči da cjelovit odgoj za pošteno građanstvo i za pristup koji se temelji na pravima čovjeka traži primjenu načela različitih zajedničkih odgovornosti za promicanje i zaštitu svih prava čovjeka za sve ljude.

Don Bosco nas uči da *svaki pojedini* pristup koji se temelji na ljudskim pravima zahtijeva pojedinačnu primjenu načela višeg interesa maloljetnika.

Don Bosco nas uči da je dijete u središtu kao aktivni subjekt i sudionik te da pristup koji se temelji na pravima čovjeka zahtijeva primjenu načela aktivnog, slobodnog i znakovitog sudjelovanja maloljetnika.

Don Bosco nas uči »dosta je da ste mladi pa da vas jako volim«. On nas uči da pristup koji se temelji na ljudskim pravima zahtijeva trajnu, poprečnu i pozitivnu primjenu načela nediskriminiranja.

Brojni salezijanci svakodnevno se zalažu za prava djeteta i adolescenata, kako bi im dali dostojanstvo i glas te razbili začarani krug koji obuhvaća i povezuje siromaštvo, kršenje prava čovjeka i nerazvijenost. To čine makar možda nisu nikad ni pročitali newyorški sporazum ili proučavali Amartya Sena, jednostavno stoga što vole i odgajaju poput don Bosca.

Međutim, odgojni i društveni izazov koji nam danas upućuje vrhovni poglavar Salezijanske družbe svojom Pobudnicom za 2008, još je širi i tiče se svih salezijanskih ustanova: škola, oratorija, župa, a ne samo ustanova koje se bave marginalizacijom.

3. IZAZOV KOJI NAM UPUĆUJE VRHOVNI POGLAVAR

Pobudnicom za 2008.⁵ vrhovni poglavar upućuje Salezijanskoj obitelji žarki izazov, upravo polazeći od krika zbog brojnih i vrlo teških kršenja ljudskih prava, posebice djece i adolescenata: »promicati ljudska prava kao salezijanski put za promicanje kulture života i promjenu struktura«.

⁵ Usp. treći temeljni sadržaj Pobudnice za 2008. godinu, koji je posebno naveden na početku ovoga izlaganja.

To je ujedno i pedagoški i odgojni izazov samoj salezijanskoj karizmi.

Salezijanska obitelj, koja je prisutna u 130 zemalja, svake godine odgaja milijune djece te ima jedinstvenu svjetsku reprezentativnost i pravo na glas na svjetskoj razini u promicanju prava čovjeka, u odgoju za aktivno i odgovorno svjetsko građanstvo, u izgradnji »pravednijeg, jednakijeg i zdravijeg svijeta«.

Današnji je odgoj prečesto tržišno orijentiran, u službi je održavanja *statusa quo* koji u eri globalizacije nastavlja privatizirati i gomilati bogatstvo u sve manje ruku, sve manje osoba, u malom broju skupina, u malom broju zemalja, dok istovremeno širi siromaštvo.

»Drama modernog čovječanstva«, poučava nas vrhovni poglavar⁶, »jest rascjep između odgoja i društva, raskorak između škole i građanstva.«

Vrhovni poglavar nam govori o *humanizirajućem odgoju* i *angažiranom pastoralu*, potvrđujući da se salezijanski odgojni prijedlog zalaže za drugačiju kulture, za pravdu, solidarnost, promjenu struktura, te se – iako proizlazi iz veoma važnog opredjeljenja za najsiromašnije – mora odnositi na sve salezijanske ustanove i ne smije se svesti samo na neke marginalne ustanove.

Što za Salezijansku obitelj danas znači formirati poštenog građanina?

Što danas znači odgovajati za aktivno i odgovorno svjetsko građanstvo kojemu je stalo do sudbine društva i do čovječanstva koji su globalizirani.

Upravo u toj perspektivi, odgoj ZA ljudska prava kao *cjeloživotni odgoj*, koji može potaknuti mladoga čovjeka, a zatim i odrasloga, na pojedinačno i društveno zalaganje, na različitu zajedničku odgovornost za ljudski razvoj, poprima golemu važnost za Salezijansku obitelj.

4. POTREBA ZA PREVENTIVNIM PRISTUPOM PRAVIMA ČOVJEKA

Pitanje odgoja za ljudska prava novijega je datuma.

Dugo je i prečesto perspektiva pokreta za prava čovjeka bila isključivo upozoravajuća: javno se ukazivalo na kršenje prava čovjeka nakon što se to već dogodilo.

Danas je ukazivanje na kršenje ljudskih prava zasigurno temeljno oružje nevladinih organizacija, udruga i pojedinaca, posebice u ovo vrijeme kad informatička era pomoću novih tehnologija (blog, chat, online forum, računalo i pristup internetu) omogućuje sudjelovanje u međunarodnim pothvatima, pokretima i apelima u korist prava čovjeka.

Obznanjivanje može ponekad pomoći da se spasi život žrtve.

Obznanjivanje može osim toga biti korisno za senzibiliziranje novih osoba, običnih ljudi koji se inače ne bi zanimali za tematiku ljudskih prava – pritom mislim na velike kampanje protiv novačenja djece ratnika ili protiv smrtne kazne u kojima uloga javnoga mnijenja ima odlučujuću važnost.

Široko obznanjivanje ima životnu važnost ne samo *ex post* za zaštitu već prekršenih prava kako bi se uspostavila pravda, nego i *ex ante* kako bi se promicala ljudska prava, kako bi se senzibilizirala javnost za predusretanje njihovoga kršenja.

Problem je međutim u tome što isključivost perspektive obznanjivanja, koja je sve do najnovijih vremena obilježavala velik dio aktivnosti za zaštitu ljudskih prava, može biti ograničavajuća.

Važno je naime širiti kulturu ljudskih prava, odgovajati za ljudska prava, uvjerava-

⁶ Usp. P. CHÁVEZ VILLANUEVA, *Educazione e cittadinanza. Lectio Magistralis* per la Laurea Honoris Causa, Genova, 23. travnja 2007.

ti, a ne samo zabranjivati. Valja predusresti i spriječiti, a ne samo liječiti.

Dosad su se trošila ogromna sredstva na prevenciju, na školski i izvanškolski odgoj za ljudska prava.

Prisjetimo se da u Italiji ljudska prava i sustav njihova promicanja i zaštite ne predstavljaju obvezni predmet poučavanja čak ni na pravnom fakultetu.

Jasno je da će pojedini profesor, ako je posebno osjetljiv za tu temu, moći to gradivo uključiti u poučavanje ustavnoga i međunarodnoga prava, filozofije prava ili povijesti pravnog mišljenja. Sigurno je međutim da to moguće diskrecijsko poučavanje nije dostatno.

Kao što je poznato, poznavanje je najdjelotvorniji oblik kontrole, jer omogućuje i uporabu međunarodnih, regionalnih i nacionalnih sredstava koja su na raspolaganju – obavještavanje Visokog povjerenstva u Ženevi, predstavljanje slučaja Odboru za ukidanje diskriminacije žene, sastavljanje alternativnog izvještaja itd. – ili pak kontroliranje djelovanja javnih vlasti i prilagođavanje njihove politike koja je usmjerena na ostvarivanje ljudskih prava.

I nevladine organizacije tek su se nedavno aktivno uključile u odgoj za zaštitu ljudskih prava.

Sljedeće godine slavit ćemo 60. obljetnicu otkako je Opća skupština Ujedinjenih naroda proglasila Opću deklaraciju o ljudskim pravima. Treba ispraviti spomenutu prazninu, inače će svečano proglašenje biti samo apstraktni ideal i u konačnici će ostati tek nešto više od običnog komada papira.

U toj odgojnoj perspektivi salezijanska karizma može uistinu dati temeljni doprinos jačanju dostojanstva života i slobode, zalaganju za odgovorno građanstvo i prevenciju.

5. ODGOJ ZA LJUDSKA PRAVA U SVRHU OSTVARIVANJA AKTIVNOG I ODGOVORNOG SVJETSKOG GRAĐANSTVA

5.1. *Međunarodno priznavanje prava-dužnosti odgoja za ljudska prava*

Međunarodno pravo o ljudskim pravima bilo je sporo u priznavanju odgoja za ljudska prava kao najvažnijeg cilja i svrhe ljudskog razvoja te prvenstvenog i dragocjenog sredstva prevencije.

Opća deklaracija o ljudskim pravima⁷ u članku 26(2) tvrdi: »Odgoj i obrazovanje moraju biti usmjereni punom razvoju ljudske osobe i jačati poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Moraju promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira.«

Dugo se odgoj promatrao kao pitanje pristupa i kvantitativno pitanje poučavanja, a ne kao nešto što se samo po sebi odnosi na ljudska prava.⁸

Konvencijom iz New Yorka 1989. god. te svjetskom konferencijom u Beču 1993. god. prava i dužnosti u vezi s odgojem za ljudska prava pronalaze čvrstu i efikasnu definiciju i u programskom smislu i s obzirom na odgovornost.

⁷ Kao na izvore prava-dužnosti u vezi s odgojem za ljudska prava Deklaracija ukazuje na sljedeće dokumente međunarodnoga prava u području ljudskih prava: čl. 26.2. Opće deklaracije, čl. 13. Međunarodnog sporazuma o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima, čl. 7. Ugovora o ukidanju svakog oblika diskriminacije žena, čl. 29. i 42. Ugovora o pravima djeteta i adolescenata.

⁸ Usp. s time u vezi: K. TOMASESKI, *Manual on rights-based education. Global human rights requirements made simple*, UNESCO, 2004. Katarina Tomaseski bila je glavni izvestitelj Ujedinjenih naroda za prava na odgoj.

Čl. 29 Konvencije o pravima djeteta koji govori o ciljevima odgoja glasi: »Države članice se slažu da obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema:

- a) punom razvoju djetetove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti
- b) promicanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te načela proglašanih u Povelji Ujedinjenih naroda
- c) poticanju poštivanja djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, jezika i vrednota, nacionalnih vrednota zemlje u kojoj dijeta živi i zemlje iz koje potječe te poštivanja civilizacija koje se od njega razlikuju
- d) pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnoj zajednici u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama te osobama starosjedilačkog podrijetla
- e) poticanju zaštite prirodnog okoliša.«

Taj članak koji, barem pravno, obavezuje 192 zemlje, pridaje pravu na odgoj (koje se priznaje u čl. 28) kvalitativnu dimenziju *odgoja za vrednote*, odgoja za ljudska prava i o njima.⁹

Pravo na odgoj nije, kao što se to često misli, samo pitanje pristupa poučavanju (čl. 28) nego i sadržaju.

Odgoj osim toga ide dalje od formalne pouke kako bi uključio široku lepezu životnih iskustava i procesa učenja koji djetetu pojedinačno i kolektivno omogućuju razvoj vlastite osobnosti, vlastitih sposobnosti i dostojan, pun i zadovoljavajući život u društvu.

U toj novoj perspektivi pravo na ostvarenje povezano s pravom na odgoj za ljudska prava uključuje i razne čimbenike u svim odgojnim ambijentima.

Za vrijeme konferencije u Beču međunarodna je zajednica priznala temeljnu važnost odgoja o ljudskim pravima u svrhu promicanja sveopće kulture općih prava i posebice radi sprečavanja njihovoga kršenja.

U prosincu 1994, proglašavajući desetljeće Ujedinjenih naroda posvećeno odgoju za ljudska prava (1995-2004), Opća skupština je definirala odgoj za ljudska prava kao »cjeloživotni proces pomoću kojega ljudi na bilo kojoj razini razvoja i u svim društvenim slojevima, uče poštivati dostojanstvo drugih kao i načine i metode za jačanje tog poštivanja u svim društvima«.

U prosincu 2005, Ujedinjeni narodi su promaknuli svjetski program odgoja za ljudska prava, kojega plan djelovanja za prvu fazu (2005-2008) predviđa uključivanje ljudskih prava u kurikulum škole prvoga i drugoga stupnja.

6. KAKAV ODGOJ ZA LJUDSKA PRAVA

Odgoj koji ne ide dalje od opisa situacija svjetske nepravde i kršenja ljudskih prava, bio bi važan čimbenik u toj nepravdi.

Odgoj za ljudska prava ne može se ograničiti na poznavanje ljudskih prava, nego mora biti ne samo odgoj o ljudskim pravima nego i odgoj za ljudska prava, treba uključivati i zalaganje, solidarnost i djelovanje.

Odgoj za promicanje ljudskih prava postavlja sebi kao cilj doprinos izgradnji raširene temeljne kulture ljudskih prava, kulture koja će biti sposobna za dijalog, uvjeravanje i, napokon, preveniranje kršenja tih prava, radije nego da ih se kažnjava i ograničava.

Odgoj za ljudska prava, u razvojnom i nestatičnom viđenju tih prava, nije naime

⁹ Usp. u vezi s time: POVJERENSTVO UJEDINJENIH NARODA ZA PRAVA DJETINJSTVA I ADOLESCENCIJE, *Opći komentar br. 1*, 17. travnja 2001, CRC/GC/2001/1.

i ne može biti otkrivanje neke statične i nepromjenjive istine, nego dijalog, sučeljavanje koje se, od opće i apstraktne teorije, aktualizira i kontekstualizira u lokalnoj stvarnosti.

U toj perspektivi, odgoj za ljudska prava treba nužno biti multidimenzionalan i treba se obilježiti kao cjelovit i trajan odgoj za aktivno i odgovorno građanstvo. Treba biti u stanju ujediniti ono što je opisno i ono što je obvezujuće, zatim znanje i postojanje, uključivanje prenošenja znanja i formaciju osobnosti.

Rezultat poznavanja ljudskih prava je rezultat mnogostrukog građanstva koje se može konfigurirati poput drveta kojega je stablo pravni status osobe, identitet koji se razvio iz prvotnog građanstva; korijeni su mu temeljna ljudska prava, a grane iz identiteta razvijeno građanstvo (talijansko, europsko, općenito, po ulozi itd.)¹⁰

U ovoj perspektivi, odgoj za ljudska prava je odgoj za djelovanje, za čin, za zauzimanje stava, za praćenje, za kritičku analizu, razmišljanje, informiranje, za relativiziranje informacija koje se dobivaju putem novina i drugih medija. To je odgoj koji treba postati cjeloživotan i svakodnevan.

Na tim temeljima, odgoj za ljudska prava treba imati barem tri dimenzije:

- kognitivnu dimenziju (poznati, kritički misliti, pojmovno obuhvatiti, prosuditi)
- afektivnu dimenziju (pokušati, doživjeti iskustvo, empatija)
- aktivnu voljnu dimenziju ponašanja (izabrati i djelovati, ostvariti smjernice za snalaženje).

7. ZAŠTO ODGOJ O LJUDSKIM PRAVIMA I ZA NJIH, A NE POUČAVANJE

Ako pod poučavanje razumijevamo tradicionalnu didaktičku aktivnost u kojoj samo jedna osoba, nastavnik, nešto pou-

čava, a svi drugi (učenici) samo slušaju i uče, tada treba reći da se ljudska prava ne poučavaju: za ljudska prava se odgaja.

Ljudska prava se ne poučavaju odozgo prema dolje kao što se i ne nameću.

Za ljudska prava se odgajamo (od latinskoga: e -ducere), ljudska prava se prenose i uče, ako smatramo da postoji prostor za obostrano sučeljavanje, dijalog i osobni stav.

Ljudskim pravima se još uvijek bave oni koji su za njih zaduženi, a tek povremeno imaju čast (ili nažalost) biti dijelom kronike, pa malo zatim nestaju i vraćaju se u zatvoreni djelokrug pravnika i filozofa prava.

Odgoj za ljudska prava mora izaći iz uskog područja kompetencije pravnika i odvjetnika bez ikakve interdisciplinarnе težnje da postane baština svijetu, svakoga tko se osjeća spremnim otvoriti i podržati interkulturalni dijalog koji se temelji na ljudskim pravima.

Ljudska prava moraju postati baština svijetu, trenutak dijaloga i sučeljavanja za svaku osobu, bila ona obrazovana ili ne.

Svi mogu poučavati ljudska prava i svi mogu učiti ljudska prava.

Odgoj za ljudska prava je odgoj na svim razinama i u svim društvenim kontekstima. Svi – djeca, adolescenti, odrasli – mogu biti odgajani za etičku vrijednost prava i za njegove praktične učinke na društveni život.

Svatko, pa i dijete (prisjetimo se sredstava koja nudi tzv. *peer to peer education*, odgoj među vršnjacima), može i sam postati odgajatelj za ljudska prava i njihov promicatelj.

Odgoj za ljudska prava u prošlosti (a ponekad je tako još i danas) shvaćao se kao građanski odgoj u školi.

¹⁰ O pitanju identiteta i sukoba civilizacija usp.: A. SEN, *Identità e violenza*, 2006. i čl. također A. Sen: »In bagno lei stinge Mā Sen? Un nobel e lo scontro di civiltà« (objavljen u »Corriere della Sera«, 26. 2. 2006).

Ta je perspektiva krajnje ograničena i ograničavajuća barem zbog četiri razloga:

- a) jer se odnosi na samu sebe s obzirom na vlastiti kontekst
- b) jer se često svodi na čisto kognitivno i teorijsko-normativno poučavanje predmeta koji se smatra samo pravnim ili filozofskim, uz poučavanje ljudskih prava koje se još temelji na propisima i njihovim sadržajima
- c) jer se priječi odraslima te u najboljem slučaju može obuhvatiti djecu i adolescente
- d) jer je ograničena na školsko područje.

Danas su mnoga istraživanja potvrdila ograničenja toga tradicionalnog pristupa (*civic learning*) koji se temelji isključivo na poznavanju političkih institucija i njihove povijesti. Stoga se predlaže širi pristup, *socio-civic learning*, koji potiče praktično iskustvo, prihvaćanje odgovornosti i sudjelovanja, pristup koji ima mnogo toga zajedničkoga sa salezijanskim odgojnim stilom.

8. INTERDISCIPLINARNOST I INTEGRALNOST ODGOJA ZA LJUDSKA PRAVA

Ljudska prava nisu samo pravni ili filozofski predmet, ona su i interdisciplinarni predmet.

U školi se mogu tumačiti i o njima se može raspravljati u mnogim predmetima: povijesti, zemljopisu, stranim jezicima, književnosti, biologiji, fizici, glazbenom odgoju, ekonomiji.

Odgoj za ljudska prava na razini škole međutim, iako ima temeljnu važnost, ne pokriva niti će ikada moći pokriti mnogostrukost puteva kojima se može ići u širenju kulture ljudskih prava.

Nevladine organizacije, udruge, oratoriji, društveni centri, centri za okupljanje mladih, dnevni centri mogu imati ključnu

ulogu u odgoju za ljudska prava i za odgovornu građansku pripadnost.

Što se tiče škole, u svakom slučaju ostaje problem kako u školskom kurikulumu pronaći mjesto za odgoj za ljudska prava. Programi poučavanja već su preopterećeni sadržajima, a mnoga područja novih spoznaja koja su dosad bila isključena nalaze se na listi čekanja.

Ljudska prava trebala bi biti sastavni dio posuvremenjenja obrazovanja nastavnika kako bi ih oni osobno mogli razraditi i u multidisciplinarnom pristupu prenositi kao transverzalni *lajtmotiv* (*mainstreaming*) u sklopu raznih predmeta.

Sve to međutim valja tek ostvariti, a ljudska prava nastavljaju biti specijalizirani, a ne transverzalni predmet, čak i na razini sveučilišta.

Najbolje rješenje bio bi istinski integralni odgoj za ljudska prava: odgoj koji prati formalne, neformalne i informalne elemente, integralni odgoj koji uključuje školsko i izvanškolsko područje.

Integralni odgoj za ljudska prava nadilazi čisto pravnu i kognitivnu dimenziju te promiče prijelaz na poznavanje, pounutarnjenje, angažman i prihvaćanje odgovornosti.

Može se reći da odgoj za građanstvo, za demokraciju, za mir pomoću ljudskih prava uključuje sva odgojna područja i raščlanjuje se u tri sljedeće faze:

- poznavanje vlastitih prava, vlastitih dužnosti i vrednota o kojima ovisi
- osobno razmišljanje, pounutarnjenje tih vrednota i prava
- učenje kako prakticirati i braniti vlastita prava i prava drugih.

8.1. Cjeloživotni odgoj za proširenu kulturu ljudskih prava

Kao što smo spomenuli, ljudska se prava ne poučavaju niti se nameću, nego se

za ljudska prava odgaja pomoću obostranog dijaloga i sučeljavanja.

Ljudska prava nisu krut i nepromjenjiv katalog prava nabrojanih u propisima, nego, kao što to kaže Antonio Papisca¹¹, politički projekt: »čvrsta jezgra šireg područja interdisciplinarnog znanja. To je znanje koje, polazeći od apsolutne vrijednosti ljudskoga dostojanstva, vodi prema uspostavljanju posebnoga znanja i usklađivanju raznih kultura u poštivanju njihove izvornosti. To je znanje koje uspostavlja mir, znanje o miru, koje je – napose u ovoj teškoj fazi svjetske povijesti – korisno za preoblikovanje u interkulturalni dijalog sukoba koji prate procese multikulturalizacije«.

Odgoj za ljudska prava je odgoj za vrednote koje ta prava podrazumijevaju te za prava koja se shvaćaju kao djelotvorni prijenosnici načela sveopće ljudske etike u politici.

Odgajamo se za angažman u stvarima i pitanjima koja će se iz dana u dan pojavljivati u svakodnevnom životu te na mjesnoj i međunarodnoj razini.

Govoriti o cjeloživotnom odgoju za ljudska prava znači prijeći od prava na etiku, na vrednote, norme, stavove, smjernice koji nadahnjuju ponašanje osoba koje se promatra bilo pojedinačno bilo kolektivno i ostaviti po strani tradicionalno poimanje odgoja za prava kao kognitivno i teorijsko poučavanje koje je potvrđeno zakonskim propisima.

Osim toga, važno je istaknuti sustavni vid koji je povezan s pojmom kulture. Nije riječ o usputnim uključivanjima, nego o suvislim međuovisnim etičkim načelima koja bi trebala proizvesti odgovarajuće spoznaje, umijeća, stavove, ne sterilne tvrdnje nego djelovanje.

Valja međutim obratiti pozornost na činjenicu da kultura ljudskih prava nije nešto statično i zauvijek određeno, nego

proces u nastajanju, proces koji se neprekidno razvija. S obzirom na taj proces, sadržaji ljudskih prava istovremeno imaju ulogu »poticaja« i »cilja«.

Osim toga, danas odgajati znači poučiti neku osobu da stalno odgaja samu sebe u fluidnom kulturalnom okruženju i u društvu koje se neprekidno razvija. Odatle i potreba za onim što se naziva cjeloživotni odgoj.

U toj je perspektivi veoma važno istaknuti neke problematične elemente, tamna i kritična područja: ljudska prava nisu ni istina niti lijek za sve.

Danas se naime uvelike govori o »ljudskim pravima«. Taj izričaj neke države rabe kako bi istaknule zakonitost vojne intervencije ili »etičnog« rata u borbi protiv terorizma ili ga pak koriste građani bogatih zemalja pozivajući se na zaštitu vlastitih potrošačkih prava. Zemlje Europske unije govore o ljudskim pravima kako bi uskratile pomoć siromašnim zemljama koje ih krše, a čelnici autokratskih vlada ih spominju kao novo opravdanje zapadnog kolonijalizma zahtijevajući nemiješanje u tzv. unutarnje poslove. Građansko društvo govori o ljudskim pravima kako bi se borilo za prava onih koji nemaju pravo glasa.

Uporaba i zloraba izričaja »ljudska prava« proizašla je iz uske rasprave pravnika i filozofa kako bi se potaknulo zanimanje širega javnog mnijenja, ali zbog toga još uvijek postoji mnoštvo nejasnoća.¹²

¹¹ Antonio Papisca je predstojnik UNESCO-ve katedre za ljudska prava, demokraciju i mir te ravnatelj Centra za prava osobe i naroda na Sveučilištu u Padovi.

¹² Izričaj »ljudska prava« sam je po sebi prilično neodređen ima li se na umu da se ne želi upućivati na *isu positum* (prava koja su priznata međunarodnim propisima). Mnoge tradicionalne definicije predstavljaju ponavljanje iste misli različitim riječima – »ljudska prava su prava svakog ljudskog bića«, »ljudska prava su prava koja pripadaju svakom

Ljudska prava nisu neki popis, dekalog unaprijed utvrđenih ili određenih statičkih prava.

I sama Opća deklaracija o ljudskim pravima, koju je Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela 10. prosinca 1948, unatoč svojoj revolucionarnoj važnosti u priznavanju ljudske osobe kao subjekta međunarodnoga prava, zapravo predstavlja sliku prava u onom povijesnom trenutku. Ne smijemo naime zaboraviti da je 1948. u Sjedinjenim Američkim Državama još uvijek bio na snazi režim rasne razdvojenosti koji će potrajati još dvadeset godina, kao i na činjenicu da u mnogim, pa i europskim državama, žene nisu imale pravo glasa i da su brojni narodi još uvijek živjeli pod kolonijalnom vlašću.

9. KAKVO VIĐENJE LJUDSKIH PRAVA: DVIJE NEZAIBILAZNE PERSPEKTIVE

9.1. *Neodvojivost i međusobna ovisnost svih ljudskih prava: građanskih, kulturalnih, ekonomskih, političkih i socijalnih*

Prava su povezana s ljudskom osobom koja ih ima od rođenja, kao da su upisana u njezin DNA: država ih ne dodjeljuje niti ih proširuje, nego se ograničava na to da ih priznaje.

Sva prava – građanska, kulturalna, ekonomska, politička i socijalna – jednako su potrebna za dostojanstvo i slobodu svakoga ljudskog bića.

Pedeset su godina socijalističke zemlje tvrdile da je nužno potisnuti građanska i politička prava kako bi se promicala ekonomska i socijalna, dok su zemlje zapadnoga bloka tvrdile suprotno, tj. da je nužno ukinuti ekonomska i socijalna prava kako bi se jamčila građanska i politička.

Danas se više ne može opravdavati stara hladnoratovska podjela i kršenje građanskih i političkih prava kako bi se promicala ekonomska i socijalna prava ili obratno, jer se jedna prava mogu stvarno uživati samo ako se istovremeno raspolože i drugima.

Ljudska su prava naime neodvojiva jer je u središtu tih prava ljudska osoba, sa svojim nepovredivim pravom na dostojanstven život u svim dimenzijama: građanskoj, kulturalnoj, ekonomskoj, političkoj i socijalnoj.

Ljudska su prava osim toga međuovisna. To znači da su građanska i politička prava bez ekonomskih i socijalnih prava prazna i obratno.

Između ostvarenja građanskih i političkih prava i ostvarenja ekonomskih i socijalnih prava ne postoji odnos podređenosti, nego odnos životne obostranosti. Ona se međusobno podržavaju potičući moralno djelovanje ili se obostrano poništavaju pokrećući začarani krug.

Pa ipak su neodvojivost i međuovisnost svih ljudskih prava još samo riječi koje su vrlo udaljene od stvarnosti. To su apstrak-

ljudskom biću ukoliko je ljudsko biće« – ili jednostavno navode obilježja koja bi ljudska prava trebala imati: ljudska prava su sveopća, nepovrediva, neodrediva. Druge definicije uključuju vrijednosne prosudbe: »ljudska prava žele zajamčiti da sve osobe sigurno uživaju dobra i slobode koji su nužni za dostojanstven život« te se, s obzirom na vrednote kao što je »ljudsko dostojanstvo«, mijenjaju ovisno o polazištu onoga tko ih tumači. Za nas kao djelatnike u korist ljudskoga razvoja, koji radimo zajedno s osobama u mnogim zemljama, s tradicijama, kulturama i formacijom koje su i znatno različite, najneposredniji način za razumijevanje vjerojatno je ukazivanje na životne potrebe, »basic needs«, pa prema tome i ukazivanje na ljudska prava kao na prava koja odgovaraju životnim, fizičkim i duhovnim potrebama pojedine osobe. Popis prava koja se smatraju blisko povezanim s ostvarivanjem životnih potreba može se međutim uvelike razlikovati s obzirom na osjetljivost i životno okruženje sugovornika.

tni pojmovi s obzirom na aktualnost ljudskih prava.

Može se prema tome reći da izričaj »ljudska prava« za *ius positum* znači zapravo samo građanska i politička prava.

Na svjetskoj razini, i u sjedištu Ujedinjenih naroda, u obostrano krnjem vide-nju ljudskih prava i neodvojivosti i cjelovitosti osobe sve se više izoštrava rascjep između zemalja koje imaju visoku razinu ekonomskog razvoja te žele sačuvati *status quo* i siromašnih zemalja koje snažno ukazuju na pravo na razvoj i na neka ekonomska, socijalna i kulturalna prava.

Javno mišljenje (ili, promatrano s druge strane, glasačko tijelo) koje u Europi i u Sjevernoj Americi pokazuje veliku osjetljivost za ljudska prava, zapravo je osjetljivo samo za neka građanska i politička prava.

Vrlo je lagodno uprijeti prstom u zemlje u kojima žene ne mogu javno govoriti o pretrpljenom spolnom nasilju, a istovremeno se pretvarati da nas se uništavanje okoliša ne tiče ili da strašna bijeda većine ljudi na svijetu ne postoji ili da ne ovisi o našim modelima proizvodnje i o našem stilu života.

Jednako se je tako lagodno proglasiti pobornicima ljudskih prava pod uvjetom da se ne odnose na useljenike ili tražitelje azila ili suradnju u razvoju.

9.2. Različita zajednička odgovornost

Vrlo je korisno govoriti o ljudskim pravima, no taj se govor može vrlo lako instrumentalizirati.

Mnogostruke su koristi od govora o ljudskim pravima kao sredstva društvene promjene kako bi svaka osoba u svakom kutku zemlje mogla uživati slobodan i dostojanstven život.

U novom globaliziranom kontekstu ljudska prava postaju sredstvo koje je u stanju nadići uske nacionalne granice kako bi postavilo zajedničke granice i ciljeve, uspostavi-

lo nove saveze i načine postupanja te pokrenulo ljudske i ekonomske sposobnosti.

Međutim, govor o pravima postaje opasan ili čak lažan i pogrešan ako nije upotpunjen dužnostima i odgovornošću.

Ako je netko, kad je riječ o vlastitim pravima, spreman sastaviti vrlo dugačak popis i nazivati pravima ili, što je još gore, ljudskim pravima puke probitke dok, što se tiče prava drugih, nije spreman priznati ni odgovornost ni dužnosti koje su sukladne temeljnim životnim pravima, tada je vjerojatno bolje izbjegavati govoriti o ljudskim pravima.

Perspektiva ljudskih prava je naime po samoj svojoj naravi nešto što uključuje i činjenicu da se sva ljudska prava odnose za sve ljude.

Prava žena, prava manjina, prava osoba s poteškoćama u razvoju nisu »posebna« prava.

Svaka ljudska osoba ima pravo uživati sva temeljna prava, a država, zajednica, drugi pojedinci imaju dužnost založiti se da pojedincu, vodeći računa o njegovoj posebnosti i različitosti, zajamče najveće moguće korištenje tih prava.

Neophodno je i hitno nadvladati isključenje državne odgovornosti i izjednačiti odgovornost svih čimbenika: institucionalnih, ekonomskih i socijalnih, koji mogu utjecati na stvarno ostvarivanje ljudskih prava.

U novom globaliziranom kontekstu državna je odgovornost danas neophodna, ali više nije dovoljna.

Više nije dostatna isključivost perspektive pojedinac-država, koja je naslijedena od europskog i sjevernoameričkog prosvjetiteljstva 18. i 19. st. i koja još uvelike obilježava suvremene mehanizme promicanja i zaštite ljudskih prava.

Danas je stoga potreban mnogo drugačiji sustav odgovornosti za promicanje i

zaštitu ljudskih prava koji će, osim država, uključiti i globalne organizacije i međunarodne financijske institucije (Svjetsku trgovinsku organizaciju, Svjetsku banku, Međunarodni monetarni fond), poduzeća, nevladine organizacije, medije, škole, zajednice, obitelji, pojedince. Sve su to čimbenici koji mogu uvelike utjecati na stvarnu provedbu ljudskih prava.

10. MLADI, MISIONARI MEĐU MLADIMA

Spomenuli smo da je govor o ljudskim pravima laički govor koji povezuje i omogućuje da se dođe do vlada, političara i medija.

Ali kako doći do mladih? Kako doći do njihova srca? Kako ih potaknuti na poštivanje, pounutarnjenje i na zalaganje za ljudska prava?

To je izazov koji se izblizega tiče i Salezijanske obitelji.

Riječ je o izazovu odgoja mladih za sudjelovanje i za osobni i društveni angaž-

man za ljudski razvoj, kako bi postali aktivni subjekti odgovorne svjetske zajednice.

Salezijanska obitelj, možda kao rijetke odgojne agencije, posjeduje aksio-praktična pedagoška sredstva za dostizanje uma i srca mladih, ima sposobnost promjene teorijskih produbljanja i praktičnih iskustava pomoću uporabe višedimenzionalnih tehnika: kazališta, glazbe, sporta, igre uloga, umjetničkih natjecanja, rasprava o filmu, sudjelovanja, volontarijata.

Danas Salezijanska obitelj ima na raspolaganju i nove tehnologije koje posebno uključuju upravo mlade, te mogućnost da im ponudi online forum, blog ili chat o temi ljudskih prava.

Jedino ako uspijemo doći do mladih pomoću odgoja za ljudska prava kao odgoja za odgovorno građanstvo koje može izmijeniti skućeni pojam nacionalnog anagrafskog građanstva u ime planetarnog građanstva, imat ćemo pravedniji, jednakiji i zdraviji svijet.

Na tom području Salezijanska obitelj može dati izvanredno značajan doprinos.

KRONOLOŠKI PRIKAZ BORBE ZA LJUDSKA PRAVA

- 1945.** Osnovana Organizacija ujedinjenih naroda (OUN)
Nastala Arapska liga
- 1946.** Osnovan Međunarodni monetarni fond i Međunarodna banka za obnovu i razvoj (kasnije Svjetska banka)
Osnovana Komisija Ujedinjenih naroda za ljudska prava
Osnovan UNICEF
- 1948.** Opća skupština Ujedinjenih naroda donosi Opću izjavu o ljudskim pravima
Osnovana Organizacija Američkih Država (OSA)
Američka deklaracija o pravima i dužnostima čovjeka
- 1949.** Osnovano Europsko vijeće
Ratovi za nacionalno oslobođenje u Aziji i Africi
- 1950.** Neke zemlje dobivaju neovisnost
Sjedinjene Američke Države: pokreti za građanska i politička prava protiv rasne segregacije
- 1950.** Europska konvencija o ljudskim pravima
- 1954.** Osnovana Europska komisija za ljudska prava
- 1955.** Konferencija u Bandungu na kojoj 29 afričkih i azijskih zemalja osuđuju kolonijalizam, rasnu diskriminaciju, atomsko naoružavanje i predlažu miroljubivu suradnju za razvoj
- 1957.** Osnovani Europska ekonomska zajednica (EEC) i EURATOM
- 1959.** Osnovan Europski sud za ljudska prava
Osnovana Međuamerička komisija za ljudska prava
Nastavljaju se ratovi za nacionalno oslobođenje u zemljama koje su još pod kolonijalnom upravom; borbe postupno dovode do neovisnosti i samoodređenja u mnogim zemljama
Feministički pokreti traže jednakost prava i mogućnosti
- 1960.** Prvo zasjedanje Međuameričke komisije za ljudska prava
- 1963.** Osnovana Organizacija afričkog jedinstva
- 1965.** Opća skupština Ujedinjenih naroda odobrila Konvenciju UN-a o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije
- 1966.** Opća skupština Ujedinjenih naroda odobrila Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
Opća skupština Ujedinjenih naroda odobrila Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
- 1968.** Teheran, Prva svjetska konferencija o ljudskim pravima
- 1969.** Odobrena Američka konvencija o ljudskim pravima
- 1973.** Opća skupština Ujedinjenih naroda odobrila Međunarodnu konvenciju o ukidanju i kažnjavanju zločina *apartheida*
- 1976.** Amnesty International dobiva Nobelovu nagradu za mir
- 1979.** Opća skupština Ujedinjenih naroda odobrila Konvenciju UN-a o ukidanju svakog oblika diskriminacije protiv žena (CEDAW)
Započeo s radom Međuamerički sud za ljudska prava

- 1981.** Odobrena Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda
- 1983.** Utemeljena Arapska organizacija za ljudska prava
- 1984.** Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela Konvenciju UN-a protiv mučenja i okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg kažnjavanja
- 1985.** Osnovano Vijeće UN-a za ekonomska, socijalna i kulturalna prava
- 1986.** Donesena Deklaracija Ujedinjenih naroda o pravu na razvoj
- 1988.** Ustanovljena Afrička komisija za ljudska prava i narode
Prihvaćen dodatni protokol Američkoj konvenciji za ljudska prava (Protokol iz San Salvadora)
- 1989.** Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela Konvenciju UN-a o pravima djeteta i adolescenta (CRC)
Pad Berlinskog zida
Masakr na trgu Tienanmen
- 1990.** Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela Konvenciju o pravima radnika selilaca i njihovih obitelji
- 1990.** Etničko čišćenje i rat u bivšoj Jugoslaviji, genocid u Ruandi, regionalni sukobi u drugim afričkim zemljama (Kongu, Angoli, Sierra Leoneu, Somaliji, Etiopiji i Eritreji) i u nekim dijelovima bivšeg Sovjetskog Saveza
- 1993.** Svjetska konferencija o ljudskim pravima u Beču
Ustanovljen Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za ljudska prava
- 1993.** Osnovani međunarodnih kaznenih sudova za bivšu Jugoslaviju i Ruandu
- 1994.** Svjetska konferencija o narodima i razvoju u Kairu
Kraj rasne segregacije u Južnoj Africi
Međuamerička konvencija o prevenciji, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija Belém do Pará)
- 1998.** Odobren Statut Trajnoga međunarodnoga kaznenog suda za ratne zločine, genocid i zločine protiv čovječnosti
- 1999.** Sukob NATO – Jugoslavija na Kosovu; rat u Čečeniji i na Istočnom Timoru
Odobren dodatni protokol CEDAW-u koji dopušta osobni priziv
- 2000.** Odobrena dva opcionalna protokola CRC-a protiv novačenja djece vojnika te protiv seksualnog iskorištavanja i maloljetničke prostitucije
Osnovan poseban Kazneni sud za Sierra Leone
- 2001.** Durban, Svjetska konferencija protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i oblika povezanih s netolerancijom
- 2002.** Statut Trajnoga međunarodnoga kaznenog suda za ratne zločine, genocid i zločine protiv čovječnosti stupio na snagu
- 2003.** 15. veljače: svjetska manifestacija za mir na kojoj je, prema CNN-u, sudjelovalo 110 milijuna ljudi u preko 600 gradova diljem planeta
- 2004.** Stupio na snagu dodatni protokol Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda radi osnivanja Afričkog suda za ljudska prava
- 2006.** Novo vijeće za ljudska prava UN-a osnovala Komisiju za ljudska prava
- 2006.** Opća skupština UN-a odobrila Konvenciju UN-a o pravima osoba s poteškoćama u razvoju